

A tagadó egyeztetés kialakulása a jiddis nyelvben

SIPOS FERENC NORBERT
ELTE – OR-ZSE

A tagadó egyeztetés kifejezést a kollokvialis nyelvhasználatban sokszor egyszerűen kettős tagadásként emlegetjük, annak ellenére, hogy használatukat tekintve a kettős tagadás valójában igenlést fejez ki: $\neg\neg p \leftrightarrow p$, ahogy ezt ebben az angol mondatban is láthatjuk: *I couldn't not feel sorry*. Ezzel szemben a tagadó egyeztetés (*negative concord*) egy olyan nyelvi jelenség, amikor két vagy több negatív elem egy tagadást eredményez. A jiddisben is megfigyelhető tagadó egyeztetés:

- (1) *keyner efnit nit mayn tir*
senki kinyit neg birt.Sg1 ajtó
'Senki nem nyitja ki az ajtót.'

Számos jiddis nyelvvel foglalkozó szakirodalomban olvashatjuk, hogy a tagadó egyeztetés kialakulása a jiddis nyelvben szláv hatásnak tudható be. Egyes nyelvések olyan távolra is eljutottak, hogy a jiddis nyelvet egyfajta szláv nyelvnek emlegetik. Jespersen (1917) óta tudjuk viszont, hogy a természetes nyelvekben végbemehet egy külső hatás nélküli ciklus, amely a nyelvben tagadó egyeztetést eredményez. Ezt láthatjuk a jiddis nyelvrokonaiban; az angol és holland nyelvben egyaránt. Az angol szubsztandard változatában évszázadok óta él a tagadó egyeztetés, annak ellenére, hogy nem szláv nyelvről beszélünk. Például: *He don't know nothing*, de ugyanez igaz a német nyelv esetében is. A standard németben tagadó egyeztetés nem fordul elő, viszont szubsztandard/dialektusban előfordul, mint például a bajor dialektus esetében is.

Jespersen szerint az eredeti negatív határozószó először elgyengül, ezért a nyelvhasználók egy másik negatívval megerősítik, kiegészítik azt. Elméletét hét fázisban írja le. Történeti nyelvészeti kutatások számos nyelvben bebizonyították a Jespersen-ciklus megtörténését. Előadásomban azt próbálom meg bemutatni, hogy annak ellenére, hogy a jiddis egy szláv környezetben létezett évszázadokon keresztül, a tagadó egyeztetés kialakulása nem teljesen tudható be ennek. Előadásomban számos nyelvi példát (orosz, belarusz, jiddis (őjjiddis és modern jiddis), német (bajor dialektus), lengyel, ukrán) mutatok be annak érdekében, hogy átfogó képet kapjunk a tagadó egyeztetés előfordulásáról más, a jiddissel is kontaktusba kerülő nyelvekben. Majd bemutatom a rendelkezésünkre álló jiddis nyelvtörténeti forrásokon keresztül külön a nyugati jiddisben és keleti jiddisben tapasztalható tagadási stratégiákat. Az általam bemutatott nyelvtörténeti források magukba foglalják a kairói genizából származó őjjiddis kéziratokat, Glikl bas Judah Leib emlékiratait valamint keleti jiddis újságokból és könyvekből származó tagadó mondatokat. Ezekkel a példákkal próbálom meg demonstrálni a Jespersen-ciklust a jiddis nyelvben.